

Помилки у використанні юридичної техніки: різновиди та їх характеристика

Суперсон О. О.

аспірант кафедри теорії права та держави

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-6617-8520

shuurikon@gmail.com

Ключові слова: *юридична техніка, законодавча техніка, помилки у використанні юридичної техніки, правові колізії, правові прогалини.*

У роботі автором обґрунтовано високий рівень теоретичної і практичної значущості наукового дослідження різновидів помилок у використанні юридичної техніки. Зазначено, що допущення помилок у використанні юридичної техніки значно підвищує ризик неефективності його дії, що своєю чергою ставить під загрозу досягнення відповідного правового ефекту, ідея щодо якого була закладена в основу у разі ініціативи його розробки, подання на розгляд, прийняття та введення в дію. Як доводить юридична практика в Україні, помилки у використанні юридичної техніки мають досить поширений характер та є багатопроявними, переважно стосуються форми правового акта, його структурної будови, формалізації правових норм, мови та стилістики викладення юридичних положень тощо. Все це свідчить про те, що помилки у використанні засобів юридичної техніки за своєю сутністю є багатопроявними, відповідно, поділяються на різновиди, що своєю чергою потенційно доводить можливість та доцільність проведення їх наукової класифікації. Підсумовано, що особливістю самого феномена помилки у використанні юридичної техніки, а тому і аспектом, що визначає їх науковий потенціал у частині класифікації помилок, є те, що помилка як універсальна категорія стосується правил, прийомів, способів і засобів юридичної техніки в частині їх дотримання або порушення зі сторони суб'єкта юридичної діяльності.

Автором досліджено та узагальнено доктринальні уявлення про юридичну техніку, встановлено особливості помилок, що виникають у разі використання правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки. У результаті доведено доцільність класифікації помилок у використанні юридичної техніки на матеріальні та процесуальні. Можливість та наукова доцільність поділу помилок у використанні юридичної техніки на матеріальні і процедурні зумовлена характером їх прояву, що визначається: по-перше, походженням указаних помилок; по-друге, їх виразом у самих правових актах або у процедурах їх підготовки та прийняття; по-третє, їх значенням для подальшої дії положень правових актів крізь призму можливих та реальних недоліків правового регулювання суспільних відносин; по-четверте, потенційною можливістю їх усунення та недопущення в подальшій діяльності з підготовки, розгляду та прийняття правових актів.

Errors in the use of legal equipment: varieties and their characteristics

Superson O. O.

Postgraduate Student at the Department of Theory of Law and State

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-6617-8520

shuuurikon@gmail.com

Key words: *legal technique, legislative technique, errors in use of legal technique, legal conflicts, legal gaps.*

The author substantiates the high level of theoretical and practical significance of scientific research of types of errors in the use of legal techniques. It is noted that making mistakes in the use of legal techniques significantly increases the risk of ineffectiveness, which in turn jeopardizes the achievement of the appropriate legal effect, the idea of which was the basis for the initiative to develop, submit, consider, adopt and implement. According to legal practice in Ukraine, errors in the use of legal techniques are quite common and are multifaceted, mainly related to the form of the legal act, its structure, formalization of legal norms, language and style of presentation of legal provisions and more. All this indicates that errors in the use of legal techniques are inherently multifaceted, respectively, divided into varieties, which in turn potentially proves the possibility and feasibility of their scientific classification. It is concluded that the peculiarity of the phenomenon of error in the use of legal techniques, and therefore the aspect that determines their scientific potential in terms of classification of errors is that error as a universal category concerns the rules, techniques, methods and means of legal technique, in terms of compliance or violation by the subject of legal activity.

The author researches and generalizes doctrinal ideas about legal technique, establishes the features of errors that occur when using the rules, techniques, methods and means of legal technique. As a result, the expediency of classifying errors in the use of legal techniques into material and procedural is proved. The possibility and scientific expediency of dividing errors in the use of legal techniques into material and procedural is due to the nature of their manifestation, which is determined by: first, the origin of these errors; secondly, their expression in the legal acts themselves or in the procedures of their preparation and adoption; thirdly, their significance for the further effect of the provisions of legal acts through the prism of possible and real shortcomings of the legal regulation of public relations; fourth, the potential possibility of their elimination and prevention in further activities for the preparation, consideration and adoption of legal acts.

Вступ. Помилки у використанні юридичної техніки мають складний та багатоаспектний характер, що знаходять свій прояв як у формі правових актів, так і у їх змісті. Допущення помилок у використанні юридичної техніки значно підвищує ризик неефективності їх дії, що своєю чергою ставить під загрозу досягнення відповідного правового ефекту, ідея щодо якого була закладена в основу у разі ініціативи його розробки, подання на розгляд, прийняття та введення в дію. Як доводить юридична практика в Україні, помилки у використанні юридичної техніки мають досить поширений характер та є багатопроявними, переважно стосуються форми правового акта, його структурної будови, формалізації право-

вих норм, мови та стилістики викладення юридичних положень тощо. Все це свідчить про те, що помилки у використанні засобів юридичної техніки за своєю сутністю є багатопроявними, відповідно, поділяються на різновиди, що своєю чергою потенційно доводить можливість та доцільність проведення їх наукової класифікації. На нашу думку, особливістю самого феномена помилки у використанні юридичної техніки, а тому і аспектом, що визначає їх науковий потенціал у частині класифікації помилок, є те, що помилка як універсальна категорія стосується правил, прийомів, способів і засобів юридичної техніки, в частині їх дотримання або порушення зі сторони суб'єкта юридичної діяльності. Тому

важливу роль у їх класифікації матиме розуміння юридичної техніки, її різновидів, структурних елементів, що визначають відповідні різновиди помилок у використанні юридичної техніки.

У вітчизняній юридичній науці окремі теоретико-правові аспекти помилок у використанні юридичної техніки, в тому числі й питання їх розуміння та класифікації, досліджено в публікаціях С.В. Бобровник, О.В. Богачової, І.С. Гриценка, Ж.О. Дзейко, Т.О. Дідича, Є.П. Євграфової, А.П. Зайця, А.М. Колодія, Т.В. Курась, Б.В. Малишева, Н.М. Оніщенко, І.І. Онищука, О.В. Петришина, В.І. Риндюк, О.В. Скрипнюка, О.В. Фатхутдінової, І.Д. Шутака, О.І. Ющика та ін. Деякі теоретико-правові аспекти помилок у використанні законодавчої техніки досліджувались у роботах таких зарубіжних учених, як: В.М. Баранов, Р. Бержерон, І.Л. Брауде, В.Г. Графський, Р. Давид, А.Ю. Калінін, Ж. Карбоньє, Т.В. Кашаніна, Л.А. Морозова, Л.О. Мурашко, А. Нашиц, А.А. Соколова, В.В. Трофімов, Ф. Хайек та ін. Проте у сучасній юридичній науці відсутні цілісні наукові дослідження різновидів та особливостей помилок у використанні юридичної техніки.

З огляду на вищезазначене, **метою** цього наукового дослідження буде дослідження та узагальнення доктринальних уявлень про юридичну техніку, встановлення особливостей помилок, що виникають у використанні правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки, проведення класифікації цих помилок та характеристика їх різновидів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В юридичній науці юридична техніка переважно визначається як система (комплекс) правил (принципів), що: встановлюють, яким чином будувати структуру права у відповідності до закономірностей права в процесі правової регламентації суспільних відносин [1, с. 43; 2, с. 287–289]; визначають пізнавально-логічний характер юридичної діяльності та нормативно-структурний зміст формування правового матеріалу [3, с. 23–24; 4, с. 38; 5, с. 18–19]; виявляються у системі вимог пізнавально-юридичного; нормативно-структурного; логічного; мовного; документально-технічного; процедурного характеру [6, с. 23; 7, с. 24–25; 8, с. 35]; являють собою сукупність режимів (методів) юридичного регулювання, способів викладення нормативного матеріалу, правил і законів формальної логіки, а також вимог, які ставляться до термінології правових актів [9, с. 134; 10, с. 111–113] тощо.

Тобто переважно розуміння юридичної техніки включає у себе її системні характеристики (комплекс вимог, правил, прийомів, їх поєднання і т.п.). Серед елементів юридичної техніки за принципом

послідовності їх процесуального застосування вченими також виокремлюються: по-перше, техніка здійснення дослідження різних соціальних чинників, що викликають потребу у правовому регулюванні суспільних відносин; по-друге, техніка встановлення і врахування потреб та інтересів більшості соціальних утворень та суспільних груп; по-третє, технологія використання досягнень науки, техніки, культури; по-четверте, техніка порівняльного аналізу юридичних пропозицій та ініціатив із законодавством інших держав, а також з можливими іншими засобами соціального регулювання; по-п'яте, техніка проведення правових експериментів; по-шосте, техніка встановлення місця закону у системі нормативно-правових актів, а також відповідності його положень положенням конституції та іншим законам; по-сьоме, техніка удосконалення організаційних форм процедури створення закону тощо [8, с. 174].

Окрім того, варто звернути увагу і на наявні наукові підходи до розуміння різновидів юридичної техніки. Так, у сучасній юридичній літературі вченими під юридичною технікою розуміються сукупність правил та прийомів, котрі стосуються зовнішнього оформлення правових актів; ті, що стосуються їх змісту та структури, та ті, що пов'язані з мовою нормативно-правових актів [11, с. 417–419]; сукупність вимог формалізації правових актів, до яких належать точність та визначеність юридичної форми; ясність та доступність мови законодавця; повнота регулювання відповідних суспільних відносин; конкретність регулювання тощо [12, с. 18]. Досить аргументовано до характеристики юридичної техніки підійшов Д.А. Керімов, який структурує її на два елементи: техніку пізнання об'єктивних соціальних закономірностей та техніку проектування нормативно-правового акта, змістом якої є технологія перекладу об'єктивних соціальних закономірностей на мову права [8, с. 9–10]. Як результат, аналізуючи особливості практики використання юридичної техніки, вчений робить цілком логічний і обґрунтований висновок, що помилки у використанні юридичної техніки варто так само поділити на ті, що можуть бути допущені на стадії пізнання об'єктивних соціальних закономірностей, а іншу групу помилок становлять помилки, що допущені на стадії проектування, тобто на стадії трансформації об'єктивних закономірностей у мову права та їх формалізацію у вигляді положень нормативно-правових актів. Таким чином, вчений вкладає, умовно кажучи, процесуальний (процедурний) критерій класифікації помилок у використанні юридичної техніки.

У сучасних наукових джерелах ученими пропонується більш розгорнута класифікація юридичної техніки. Зокрема, пропонується вимоги

юридичної техніки класифікувати на: вимоги змістового характеру та вимоги формального характеру. До головних змістових вимог належать: 1) відповідність соціальних факторів та нормативно-правового змісту (встановлення соціальних факторів, що зумовлюють потребу у правовому регулюванні; виявлення соціальних інтересів, встановлення механізму їх узгодження; обґрунтування їх у межах предмета правового регулювання в концепції); 2) встановлення відповідності змісту нормативно-правових приписів логічній основі (відповідність логічним законам, прийомам і засадам; відповідність змісту нормативно-правового припису логічній структурі норми права; відповідність нормативної основи загалом системі права); 3) відповідність сучасній діловій українській мові, техніці юридичного письма; 4) відповідність змісту нормативно-правових приписів чинній системі джерел права України; 5) наявність механізмів реалізації приписів та забезпеченість їх виконання. Своєю чергою до головних (однак не виключних, – *прим. авт.*) формальних вимог належать: 1) правильність вибору юридичної форми вираження; 2) правильність структурної організації (послідовна диференціація нормативного матеріалу на частини, глави, розділи, статті чи інші структурні одиниці; внутрішня узгодженість в їх межах та ін.); 3) відповідність чинній системі джерел права. Ці та інші вимоги є необхідними для забезпечення якості законів, а тому була б бажаною їх фіксація у вітчизняних нормативно-правових актах. На жаль, у системі джерел права немає чітких формалізованих техніко-технологічних вимог до законів [13, с. 39–40].

Варто відзначити, що в юридичній літературі є поодинокі спроби вчених провести повноцінну класифікацію помилок у використанні законодавчої техніки та надати характеристику виокремленим різновидам. Так, помилки у використанні законодавчої техніки вченими поділяються на:

- спеціально-технічні, що пов'язані із порушенням засобів та способів законодавчої техніки;
- концептуальні, що стосуються порушення правил і прийомів законодавчої техніки, тим самим призводять до недоліків усього законодавчого акта, а не окремих його положень;
- гносеологічні помилки, які фактично стосуються питань логіки розробки і прийняття законодавчого акта, його концепції та націленості на досягнення конкретних правових результатів.

Одночасно робиться і застереження про те, що спеціально технічні помилки стосуються недоліків формалізації окремих положень законодавчого акта, наслідком чого є порушення засобів і способів їх юридико-технічного формулювання, що не завжди призводить до юридико-технічної

недосконалості всього законодавчого акта та може бути усунено шляхом внесення змін і доповнень до відповідного положення законодавчого акта [14]. На питання концептуальних помилок у використанні законодавчої техніки звертають увагу й інші вчені, наголошуючи на тому, що це особливо небезпечний за наслідками різновид помилок у використанні законодавчої техніки, що виявляється у невідповідності формалізації положень законодавчих актів положенням його концепції, що фактично нівелює концепцію законодавчого акта та ставить під загрозу досягнення цілей, що покладались на законодавчий акт [15, с. 161].

В юридичній літературі помилки у використанні юридичної техніки класифікуються досить неоднозначно та епізодично. Водночас, на нашу думку, їх наукознавчий потенціал визначається як такий, що дозволить в майбутньому, по-перше, виробити відповідні практичні засоби матеріального та процедурного характеру для їх усунення, протидії їх допущенню в подальшій юридичній діяльності; по-друге, комплексно розкрити системний характер помилок у використанні юридичної техніки, здійснити їх аналіз, узагальнити практику юридичної діяльності, що в результаті суттєво доповнить наукові розробки проблем правотворчості, юридичної техніки та юридичної діяльності; по-третє, виявити джерела походження помилок у використанні юридичної техніки, здійснити їх аналіз та сформулювати цілісне науково обґрунтоване бачення проблем юридичної діяльності; по-четверте, встановити суб'єктів, котрі відповідальні за допущення кожного з конкретних різновидів помилок у використанні юридичної техніки, посилити надалі відповідне кадрове забезпечення юридичної діяльності, створити всі необхідні організаційні умови для протидії в майбутньому виникненню юридико-технічних недоліків законодавства. Детальний науковий аналіз особливостей помилок у використанні юридичної техніки є основою розвитку наукових досліджень питань правотворчості та законотворчості, методологічним підґрунтям для удосконалення практики юридичної діяльності в частині протидії та недопущення в майбутньому відповідних помилок у використанні юридичної техніки. На нашу думку, класифікація помилок у використанні юридичної техніки має полікритеріальний характер у зв'язку з їх багатоаспектністю прояву. Слід відзначити наявні переваги та досягнення у процесі формалізації права та використання правил, прийомів, способів та засобів юридичної техніки, однак вказує і на наявні проблеми. У зв'язку з цим викликає занепокоєння зростаюча кількість помилок у використанні юридичної техніки, що фактично є наслідком порушення уповноваженими суб'єктами усталених вимог юридико-технічної

будови правових актів. Вказані помилки у використанні юридичної техніки насамперед мають бути класифіковані залежно від розуміння юридичної техніки: або в матеріальному, або в процесуальному значенні. Розуміння юридичної техніки в матеріальному значенні дозволяє виокремити й охарактеризувати матеріальні помилки у використанні юридичної техніки, які виявляються у: відсутності узгодженості у системі законодавства; порушенні ієрархії нормативно-правових актів; недостатньому рівні ефективності механізму їх забезпечення та реалізації; відсутності всебічного прогнозування економічних, соціальних та інших наслідків прийняття нормативно-правових актів тощо. Своєю чергою розуміння юридичної техніки в процесуальному значенні дає змогу виокремити процесуальні помилки, що виявляються насамперед у порушенні (недотриманні) процесу (процедур) діяльності самого правотворця загалом або окремих його стадій, що виявляється у помилках щодо визначення ним змісту ціннос-

тей, які мають бути закріплені, гарантовані або забезпечені правотворчим актом; оцінці можливостей досягнення правового та соціального ефекту прийняття того чи іншого правотворчого акта або його окремого положення; зловживання правотворцем владними повноваженнями, що призводить до порушення засад системності та збалансованості законодавства.

Висновки. Можливість та наукова доцільність поділу помилок у використанні юридичної техніки на матеріальні і процедурні зумовлена характером їх прояву, що визначається: по-перше, походженням вказаних помилок; по-друге, їх виразом у самих правових актах або у процедурах їх підготовки та прийняття; по-третє, їх значенням для подальшої дії положень правових актів крізь призму можливих та реальних недоліків правового регулювання суспільних відносин; по-четверте, потенційною можливістю їх усунення та недопущення в подальшій діяльності з підготовки, розгляду та прийняття правових актів.

Література

1. Ковачев Д.А. Механизм правотворчества социалистического государства. Вопросы теории. Москва : Юрид. лит., 1977. 112 с.
2. Арзамасов Ю.Г. Соблюдение требований законодательной техники как средство предотвращения правотворческих ошибок. *Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах* : матер. Международ. науч.-практ. кругл. ст. (г. Москва, 29–30 мая 2008 г.). Москва, 2009. С. 285–304.
3. Брауде И.Л. Очерки о законодательной технике: на правах рукописи. Москва : Всесоюзный институт юридических наук, 1958. 105 с.
4. Тихомиров Ю.А. Законодательная техника как фактор эффективности законодательной и правоприменительной деятельности. *Проблемы юридической техники*. 2000. С. 34–40.
5. Бачило И.Л. О методологии и юридической технике законодательства. *Государство и право*. 2006. № 6. С. 14–22.
6. Законодательная техника : научно-практическое пособие / Апт Л.Ф., Власенко Н.А. и др. Москва : Городец, 2000. 272 с.
7. Гревцов Ю.И. Формы правообразования и юридическая техника. *Юридическая техника*. 2012. № 6. С. 22–27.
8. Керимов Д.А. Законодательная техника : научно-методическое и учебное пособие. Москва : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. 127 с.
9. Нашиц А. Правотворчество. Теория и законодательная техника / Под ред. Д.А. Керимова и А.В. Мицкевича. Москва : ПРОГРЕСС, 1974. 256 с.
10. Чухвичев Д.В. Законодательная техника : учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. 415 с.
11. Научно-методическое пособие по разработке законопроектов в современной России. Москва : Издание Государственной Думы, 2009. 465 с.
12. Чернолуцкий Р.В. Теоретичні проблеми підвищення якості законодавчих актів у нормотворчій (нормопроектній) діяльності. *Держава і право*. 2015. Вип. 67. С. 11–34.
13. Шевчук І. Основні види правотворчих помилок у законодавстві України: деякі теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 59. С. 35–42.
14. Лазарев В.В. Проблемы общей теории jus : учебник для магистрантов юридических вузов. Москва : Норма-Инфра, 2012. 656 с.
15. Кашанина Т.В. Юридическая техника : учебник. 2-е изд., пересмотр. Москва : Норма : ИНФРА-М, 2011. 496 с.

References

1. Kovachev, D.A. (1977). Mekhanyzm pravotvorchestva sotsyalystycheskoho hosudarstva. Voprosy teoryy [The mechanism of law-making in a socialist state. Questions of theory]. Moskva : Yuryd. lyt. 112 p.
2. Arzamasov, Yu.H. (2009). Sobliudeniye trebovaniy zakonodatelnoi tekhniki kak sredstvo predotvrashcheniya pravotvorcheskykh oshybok [Compliance with the requirements of legislative technology as a means of preventing law-making mistakes]. Pravotvorcheskiye oshybky: poniatye, vydyi, praktyka y tekhnika ustraneniya v postsovetskykh hosudarstvakh : Mater. Mezhdunarod. nauch.-prakt. kruhl. st. (h. Moskva, 29–30 maia 2008 h.). Moskva. Pp. 285–304.
3. Braude, Y.L. (1958). Ocherky o zakonodatelnoi tekhnike [Essays on Legislative Technique]: na pravakh rukopysy. Moskva: Vsesoiuznyi ynstitut yurydycheskykh nauk. 105 p.
4. Tykhomyrov, Yu.A. (2006). Zakonodatelnaia tekhnika kak faktor efektyvnosti zakonodatelnoi y pravoprymenitelnoi deiatelnosti. Problemy yurydycheskoi tekhniki [Legislative technology as a factor in the effectiveness of legislative and law enforcement activities] / Pod red. V.M. Baranova. Nyzhnyi Novhorod: NHU. Pp. 34–40.
5. Bachylo, Y.L. (2006). O metodolohyy y yurydycheskoi tekhnike zakonotvorchestva [On the methodology and legal technique of law-making]. Hosudarstvo y pravo. Vol. 6. Pp. 14–22.
6. Zakonodatelnaia tekhnika: nauchno-praktycheskoe posobyie [Legislative technique: scientific and practical manual] / Apt L.F., Vlasenko N.A., Ysakov V.B., Kuznetsov S.V. y dr.; Pod red. : Yu.A. Tykhomyrova. Moskva: Horodets, 2000. 272 p.
7. Hrevtsov, Yu.Y. (2012). Formy pravoobrazovaniya y yurydycheskaia tekhnika [Forms of legal education and legal technology]. Yurydycheskaia tekhnika. Vol. 6. Pp. 22–27.
8. Kerymov, D.A. (2000). Zakonodatelnaia tekhnika [Legislative technique]: nauchno-metodicheskoye y uchebnoye posobiye. Moskva: Yzdatelstvo NORMA (Yzdatelskaia hruppa NORMA-YNFRA-M) .127 p.
9. Nashyts, A. (1974). Pravotvorchestvo. Teoryia y zakonodatelnaia tekhnika [Law-making. Theory and legislative technique] / Pod red. D.A. Kerymova y A.V. Mytskevycha, posleslovye D.A. Kerymova. Moskva: Yzd-vo “PROGRESS”. 256 p.
10. Chukhvychev, D.V. (2012) Zakonodatelnaia tekhnika [Legislative technique]: uchebnoye posobiye dlia studentov vuzov, obuchaiushchykh sia po napravleniyu “Yurysprudentsiya”. 2-e yzd., pererab. y dop. Moskva: YuNYTY-DANA: Zakon y pravo. 415 p.
11. Nauchno-metodycheskoe posobyie po razrabotke zakonoproektov v sovremennoi Rossyy [Scientific and methodological manual for the development of draft laws in modern Russia] (2009). Moskva: Yzdanye Hosudarstvennoi Dumy. 465 p.
12. Chornolutskiy, R.V. (2015). Teoretychni problemy pidvyshchennia yakosti zakonodavchykh aktiv u normotvorchii (normoproektnii) diialnosti [Theoretical problems of improving the quality of legislative acts in rule-making (norm-project) activity]. Derzhava i pravo. Vol. 67. Pp. 11–34.
13. Shevchuk, I. (2014). Osnovni vydy pravotvorchykh pomylok u zakonodavstvi Ukrainy: deiaki teoretychni aspekty [The main types of law-making errors in the legislation of Ukraine: some theoretical aspects]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna. Vol. 59. Pp. 35–42.
14. Lazarev, V.V. (2012). Problemyi obshchei teoryy jus: uchebnyk dlia mahystrantov yurydycheskykh vuzov [Problems of the general theory of jus]. Moskva: Norma-Ynfra. 656 p.
15. Kashanyina, T.V. (2011) Yurydycheskaia tekhnika: uchebnyk [Legal technique: textbook]. 2-e yzd., peresmotr. Moskva: Norma: YNFRA-M. 496 p.